

Українська духовність: способи збереження (погляд документознавця)

Сьогоднішній глобалізований світ характеризується різновекторними тенденціями, зокрема, контактом культур з однієї сторони і національно-культурним збереженням з іншої. Постає запитання чи буде збережено українську духовність? Думається, що це запитання хвилює не лише українську спільноту. Підкреслимо, що кризова ситуація із позиціонуванням у суспільствах духовних цінностей [1], спричинила активізацію досліджень у галузі вивчення історичної, соціальної, культурної пам'яті. Так, Поль Коннертон книгою «Як суспільства Пам'ятають» (1989) відновив обговорення феномену колективної пам'яті (розпочаті М. Хальбваксом та ін.) [2]. П. Коннертон концентрує увагу саме на пам'яті, спільній пам'яті про минуле та своєрідній «механіці» передачі, бо пам'ять — колективна пам'ять, соціальна пам'ять чи пам'ять індивідуальна — робить нас тим, чим ми є, вибудовуючи нашу ідентичність і визначаючи нашу приналежність до певної спільноти. Сучасна російська дослідниця Л. Рєпіна наголошує на активізації досліджень щодо співвідношення індивідуальної та колективної пам'яті у російській інтелектуальній думці. Авторка у цьому контексті апелює до засновників ідеї про роль комунікації у спільноті, наголошуючи, що минуле конструюється в комунікації [3, с.119]. А.Соколов визначає зміст соціальної пам'яті у формі 1) соціально несвідомого, генетично успадкованого; 2) культурної спадщини, що включає предмети духовності (мова, звичаї, традиції, акумульовані і успадковані від попередніх поколінь знання і звички) та матеріалізовані об'єкти у пам'ятках, артефактах, документах і освоєної природи [4, с.118] .

Чимало публікацій у контексті визначення змісту, ролі, специфіки соціальної пам'яті характеризують обличчя сучасної української гуманітаристики. Для української науки проблема історичної пам'яті стала особливо актуальною після здобуття Україною незалежності й виникнення

потреби осмислення історичної (і суспільної загалом) свідомості у процесі формування національної ідентичності. Сучасний дослідник Л.Зашкільняк підкреслює, що під історичною пам'яттю розуміємо здатність людського розуму зберігати індивідуальний і колективний досвід міжлюдських взаємин і формувати на його підставі уявлення про історію як таку та своє місце в ній [5, с.860].

Якщо історична пам'ять фіксує епохальні події, то безперечно в цьому процесі приймає участь і документ, виступаючи носієм соціальної/історичної пам'яті. Власне, у контексті соціальної пам'яті варто розібратися щодо об'єктивно-суб'єктивного в документознавстві, бо саме у цьому векторі породжується чимало маніпулятивних дій, що утруднює виконання документом меморіальної функції. Документ є продуктом діяльності людини, слугує для реалізації її потреб, є носієм соціальної пам'яті. Російський дослідник А.Соколов підкреслює, що кожен документ презентує собою елемент матеріалізованої соціальної пам'яті, а фонди документів (бібліотеки, архіви, музеї тощо) розглядаються як основний довгостроковий арсенал соціальної пам'яті [4].

Будучи носієм соціальної пам'яті, документ не завжди може слугувати достовірним джерелом інформації, оскільки презентує світогляд людини, інтерпретацію реальних подій, підтверджує її належність до певної групи. Водночас завданням науки є максимально наблизитись до умов побутування, суспільно-політичної ситуації, уподобань автора документу. Проблема відповідності факту життя і факту науки далеко не вирішена, оскільки це є складним як за змістом, так за формою процесом, який характеризується різними, дещо протилежними підходами до вивчення історичного процесу, розбіжності між якими зумовлені відмінностями у світогляді дослідників і осягненні та розумінні ними історичного світу, умовами їхнього соціального та індивідуального буття, змінами соціально-політичної, культурологічної ситуації загалом. І. Франко зазначав, що процес не буде завершеним без

етапу інтерпретації фактів з ілюстрацією позиції автора – представника певних суспільних прошарків [6, арк. 1–2].

У цьому контексті важливим є визначення суспільної потреби створення документу. На думку російського дослідника Б. Ілізарова [7] функцію документування як засобу комунікації не можна звести лише до фіксації соціальних відносин. Будь-який документ є виразником певної регуляторної функції. У той же час документ створено представником певної соціальної групи з метою регулювання відносин між соціальними групами, що форматує не завжди сприятливі умови для побутування цих груп, а інколи причиною створення документу є потреба внести корективи у соціальну пам'ять спільноти.

Важливим аспектом вивчення специфіки документу є розуміння того, що в процесі створення, існування документи можуть зазнавати різноманітних впливів, змін, втручань об'єктивного і суб'єктивного характеру. Нерідко документи зазнавали ушкоджень в силу руйнівних дій історичного минулого, недбалого ставлення, неосвіченості. Для документознавства важливим є вивчення всіх обставин створення документа на етапах його існування, встановлення усіх факторів впливу з метою максимального вивчення умов фіксування інформації.

У сучасному суспільстві документи створюються на різноманітних носіях і продовжують впливати на формування суспільних запитів, вносити корективи у соціальну пам'ять. Не будемо оригінальними, коли констатуватимемо «карнавальний» характер телепростору. Крайній егоцентризм стає вирішальним фактором у визначенні спрямованості мультимедійної культури, яка виконує функцію задоволення найпростіших потреб людини, а точніше інстинктів, бажань. Сучасний стрімкий розвиток засобів масової комунікації визначається головним чином новинками у сфері застосування нових мультимедійних засобів і технологій, тобто формою, а не системним зв'язком та гармонією у структурі, функціональній, змістовій організації мультимедійної культури.

Таким чином, між процесом створення і пізнання властивостей документу, визначення його функцій, не можна допускати розриву. Сучасне документознавство ще має поле для досліджень у контексті чіткості визначення безпеки культурних цінностей, встановлення умов, за яких документи вважаються пошкодженими, правил доступу до інформації, об'єктивної оцінки змісту інформаційної складової документу, вдосконалення методів обліку й описування документів, експертизи цінності оригінальності, визначення умов фальсифікацій джерела. Оптимальне забезпечення технології документування інформації дозволить реально виконувати функції, закріплені за документом, позитивно впливати на формування історичної пам'яті спільноти, зменшуючи співвідношення об'єктивно-суб'єктивного на користь історичної правди. У той же час, це накладає особливу відповідальність на підготовку фахівців-документознавців, що задіяні до усіх етапів створення документальної інформації і відіграють ключову роль у збереженні соціальної пам'яті спільноти. Збереження пам'яті слугуватиме можливістю позиціонувати власну культуру глобалізаційним процесам.

Список використаних джерел

1. Сорокин П. Социальная и культурная динамика / П. Сорокин. – СПб., 2000. – С. 722-724.
2. Коннертон П. Як суспільства Пам'ятають. – К., 2004. – 184 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/connert/conn.htm>; Хальбвакс М. Социальные рамки памяти. – М.: Нов. изд-во, 2007. – 346 с.
3. Репина Л. Феномен памяти в современном гуманитарном знании / Л. Репина // Ученые записки Казанского университета. Гуманитарные науки. – 2011. – Т. 155. – К.3. – С. 191-201.
4. Соколов А. Общая теория социальной коммуникации: учеб. пособие / А. Соколов. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2002. – С. 118-119.
5. Зашкільняк Л. Історична пам'ять та історіографія як дослідницьке поле для інтелектуальної історії / Зашкільняк Л. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2006-2007. – № 15. – С.855-862.

6. Ф. І. Багалій Дмитро Іванович. – Спр. 8520. І. Франко. В справі нарису історії українсько-руської літератури. З приводу рецензії в газеті «Рада». Лист І. Франка до редактора газети «Рада» зі Львова до Києва. 13. 07. 1910. – 2 арк.

7. Илизаров Б. Актуальные проблемы советского архивоведения / Б. Илизаров. – М., 1984. – С. 47-56.